
Küresel Isınmaya Yönelik Mülkiyet Hakları Yaklaşımları: Kapsam ve Sınırlılıklar^o

Shikha Dalmia^{oo}

Özel sektör yaklaşımları, küresel ısınmayla ilgili bütün sorunların çözümlü değildir ama otoriter plânlardan daha iyidir. Küresel ısınma, bir kez daha, siyasî gündemimizin merkezine yerleşmiştir. Amerikan Yüksek Mahkemesi; Çevre Koruma Ajansı'nın (EPA), hava kirliliği gibi karbondioksiti de düzenlemesini talep eden 12 eyaletin başsavcısı tarafından açılan bir davayı dinlemeye karar verdi. Bush idaresinin bir şey yapmama stratejisine karşı -manalı bir küçük görme çerçevesinde- Kaliforniya Valisi Arnold Schwarzenegger, bugünlerde, şiddetli bir şekilde iklim değişikliğine karşı durma konusunda İngiltere Başbakanı Tony Blair'e verdiği sözünü yerine getirdi ve kendi eyaletindeki karbon emisyonlarına bir üst sınır getirmeye karar verdi. Ve önceki başkan yardımcısı Al Gore, global ısınma üzerine bir filmle ilk kez sahneye çıktı.

İnsanoğlunun küresel ısınmaya katkıda bulunuyor olduğuna dair daha büyük bilimsel kesinlikle bağlantılı bütün bu gelişmeler; ABD'deki fosil yakıtı bağımlı sınıfların, hükûmetin onların üzerinde Kyoto türü emisyon indirimi zorlamalarının bazı versiyonlarını uygulamaya koymasının sadece bir zaman meselesi

^o "Property Rights Approaches to Global Warming: Scope and Limits", *Reason Roundtable: Global Warming and Potential Policy Solutions*, http://www.reason.org/commentaries/dalmia_20060907.shtml, (07.06.2007).

^{oo}Shikha Dalmia, *Reason Foundation*'da kıdemli bir politika analizcisidir ve *Reason Yuvarlak Masası* (Roundtable)'nın editörüdür.

olduğu şeklinde bir endişeyi taşımalarına sebep olmuştur. Hakikaten, Ford ve Shell gibi pek çok şirket, şüphesiz, kendi istekleri doğrultusunda gelecekteki politikaları etkilemek için çevresel hedefe ulaşma umuduyla küresel ısınma üzerine açık bir şekilde hükümet eylemi talep ederek kaçınılmaz olanı kâra çevirmeye çalışıyor.

Sanayinin “bükemediğin eliöp” stratejisi, daha geniş çevreci hareket tarafından kafasını kuma gömen ideolojik deve kuşu damgasını yemeksizin küresel ısınma bilimindeki hâlâ bariz/çözülmemiş boşlukları/eksiklikleri tartışmayı zorlaştırmaktadır. Yine de aşırı ısınan bir gezegen ihtimali, çevresel sorunlara dönük serbest piyasaya veya mülkiyet haklarına dayalı yaklaşımları destekleyen kimseler için fazlasıyla çetrefil konuları gündeme getirmektedir.

Küresel ısınma, klâsik bir orta malları trajedisini temsil etmektedir. Yeryüzünün atmosferi, herkesin tüketmek için bir teşvike sahip olduğu ancak hiç kimsenin korumak için bir teşvike sahip olmadığı sahiplenilmemiş geniş bir alandır. Bu türden bir trajediyle baş edebilmenin en iyi yolunun, –onları kullanan insanların faaliyetlerinin düzenlenmesi veya sınırlandırılması yerine– mülkiyet haklarını genişletmek olduğu yaygın bir şekilde kabul edilir. Örneğin, okyanuslardaki balıkların nüfusu, balıkçılara balık tutma hakları vermiş ülkelerde ve topluluklarda artıyor. Buna karşın, daha yakın zamanlara kadar büyük ölçüde balık tutmayı sınırlandıran veya yasaklayan bir düzenlemeye dönük bir yaklaşıma sahip ABD, genel olarak fazla/aşırı balık tutmaya karşı çıkmaya devam ediyor.

Diğer taraftan, atmosferle ilgili orta mallar, özelleştirme için açık bir aday değildir. Bir süre önce Terry Anderson ve Bishop Grewell, bunun sebeplerini “Küresel Orta Malları İçin Mülkiyet Hakları Çözümleri: Aşağıdan Yukarıya mı, Yoksa, Yukarıdan Aşağıya mı?” adlı verimli bir çalışmada açıkladılar.

Onlar mülkiyet haklarının, bu hakların faydaları onları tanımlamada, savunmada ve elden çıkarmada yer alan maliyetleri –veya iktisatçıların işlem maliyetleri dediği şeyi– aştığında, kaynak kullanımı üzerindeki çatışmaları kendiliğinden çözmeye başladığına işaret ettiler. Bu yüzden, herkesin koyunu için yeteri kadar otlığın bulunduğu ilkel bir toplumda, örneğin, toprağı herkesin girip çıkmasına mani olan özel olarak sahiplenilmiş parseller şeklinde parçalara ayırmaya ihtiyaç duyulmayacaktır; çünkü mülkiyet haklarını hayata geçirmenin maliyeti, faydalarıyla karşılaştırıldığında oldukça yüksek olacaktır. Eğer insanlar otlığın başka kullanımlarını (örneğin tarımı) keşfetse ya da çobanların nüfusu arttığı için toprak kıt hale gelseydi, bu hesap değişebilirdi.

Öte yandan mülkiyet hakları, sosyal şartların işlem maliyetlerini aşağıya çekme yönünde hizmet ettiğinde, kıtlık içermeyen durumlarda bile geçerli hale gelebilir. Kültürel olarak homojen toplumlardaki yasal kovuşturmayla yol açacak bir yanlışı oluşturan şeyle ilgili paylaşılan bir dil veya paylaşılan normlar, hakları tanımlamanın, ihlalleri belirlemenin ve tartışmaları çözümlenmenin maliyetlerini

düşürebilir. Bu tür durumlarda mülkiyet hakları, aşağıdan yukarıya doğru kendiliğinden ortaya çıkabilir ve toplumların örf-adet hukuku geleneklerinde düzenlenmiş hale gelebilir.

Daha az homojen durumlarda, bir egemen tarafından yukarıdan aşağıya doğru uygulamaya sokulan hukukun üstünlüğü, uyuşmazlık çözümünün maliyetlerini azaltabilir ve mülkiyet haklarını daha da uygulanabilir hale getirebilir.

Kıtlığın veya küresel orta mallarına zarar veren şeyle ilgili müşterek bir anlayışın yokluğu, iklim değişikliğini dengelemeye yönelik aşağıdan yukarıya doğru bir mülkiyet hakları yaklaşımıyla örtüşür. Anderson ve Grewell, “zarar gören ve zarara sebep olan her bir ve her tarafı tanımlamayla ilgili işlem maliyetlerinin yasaklayıcı/engelleme olacağı”na işaret ettiler.

Anderson ve Grewell, işlem maliyetlerinin, zarar oluşturan şeyle ilgili müşterek bir anlayışı empoze eden yukarıdan aşağıya doğru bir mülkiyet hakları yaklaşımı tarafından azaltılabilirken; bunların başka sorunları gündeme getirdiğini kabul etmektedirler. Bu sorunlar arasında, iktisatçıların rant kollama veya piyasa katılımcılarının –bir değer üretirken değil de hükümet ihsanlarını veya politikalarını kendi istedikleri doğrultuda etkileyerek- zenginlik ve piyasa hissesi elde etmek için uğraşmalarını yönlendiren süreç olarak adlandırdıkları şey vardır.

Rant kollama, Avrupa Birliği’nin, sera gazı emisyonlarını azaltmak için geçen yıl uygulamaya koydukları –yukarıdan aşağıya doğru bir mülkiyet hakları programı olan- karbon kredi ticareti programındaki temel sorun olmuştur. Bu programın içinde yer alan her bir şirket, kendi kullanmadığı kredileri satabilmek için mümkün olduğu kadar çok sayıda karbon kredisi elde etmeye uğraşmıştır. Gerçekten de program, daha büyük bir karbon kredisi hissesi elde etmek için uğraşan daha etkin rant kollayıcılarının başına büyük bir devlet kuşu konduğunu kanıtlamıştır. Onlar arasında BP ve Esso gibi büyük çokuluslu petrol şirketleri vardır. Buna karşılık, Yunanistan’ın en önemli elektrik şirketi gibi daha az etkin rant kollayıcıları, istediğini elde edememiştir. Şirket, yıl ortasında kredilerini tüketti ve elektriği Yunan tüketiciler için çok daha pahalı hale getirerek açık piyasalardan daha fazla kredi almak zorunda kaldı.

Rant kollama sadece, biraz daha önemli hedef için hoşgörülmesi gereken bir sanayide küçük eşitsizlikler yaratmaz; ayrıca, zamanla, daha fazla üretken ve verimli olmaya yönelik teşviklerin etkilerini azaltarak sanayileri tahrip eder.

Diğer taraftan, bir Reason Yuvarlak Masa çalışmasında George Mason Üniversitesi’nde bir iktisatçı olan Don Boudreaux, yukarıdan aşağıya, üst sınır koy ve karbon ticareti yap yaklaşımlarıyla ilgili rant kollamadan bile daha derin bir sorunu teşhis etmektedir. Normal bir piyasada alışverişe konu edilmesi gereken bir malın fiyatının ne olduğu, piyasanın dışındaki bazı merkezî plânlama otoriteleri tarafından belirlenmez, bizzat piyasa katılımcıları tarafından belirlenir. Ama Boudreaux karbon ticareti programları örneğinde izin verilebilir emisyon-

ların seviyesi, açıkçası, “malîyetlerini ve faydalarını en uygun hale getirmek için emisyon seviyelerini nerede belirlediklerini bilmek için bireylerin özel şartları ve ihtiyaçları hakkında yeterli bilgiye sahip olmayan” siyasî otoriteler tarafından belirlendiğini belirtir. Böyle durumlarda “hükûmet başarısızlığı” –veya her husus etraflıca düşünüldüğünde insan refahını artırmaktan daha çok, azaltan hükûmet eylemi-, gerçekleşmesi yüksek bir ihtimal haline gelir.

Küresel orta mallarını korumak ve iklim değişikliğini bertaraf etmek için mülkiyet haklarını kullanmak zordur ama buradan hareketle, hükûmet düzenlemelerinin çözüm olduğu söylenemez. Bir Reason Yuvarlak Masa çalışmasında Uluslararası Politika Ağı (*International Policy Network*) üst düzey idarecisi ve Buckingham Üniversitesi’nin misafir profesörü Julian Morris, mülkiyet haklarının küresel ısınmanın ters/olumsuz etkileriyle uğraşırken insanlığa yardım etmede hâlâ önemli bir yere sahip olduğuna işaret eder. Ona göre, insanların genellikle küresel ısınmayla bağlantılı gördükleri tehditler –deniz suları altında kalan şehirler veya ülkeler, taşıyıcı (hastalık, bakteri/virüs veya mantarını taşıyan böcek veya benzeri canlı, ç.n.) kaynaklı hastalıklar, biyolojik çeşitliliğin kaybı- tamamen halihazırdaki sorunların uzantılarıdır. Ve bu sorunlarla mücadele etme konusunda en iyi sicile sahip toplumlar, çok gelişmiş mülkiyet haklarına ve sorumlu tutulabilir idarecilere sahip zengin toplumlardır, bir başka ifadeyle liberal demokrasilerdir. Morris, sera gazlarını düşürmeye dönük hükûmet düzenlemelerinin, bu serbest piyasa kurumlarına zarar verdiği ve bireylerin iktisadî hayatına karışmaları için bürokratlara daha fazla güç aktardığı ölçüde, “tedavi”nin pekâlâ hastalıktan daha kötü olabileceği konusunda bizleri uyarmaktadır.

Çeviren: Yusuf Şahin